

Aleksander Lavrenčič

Migracije prebivalstva iz Kanalske in Ziljske doline na Bovško (od druge polovice 19. stoletja do konca 1. svetovne vojne)

...O, ja ih libe di medhen so file:
o, ja - jast ljubim slovensko dekle!
(Glijunska - delavska¹)

Na 1156 m visokem prelazu Predel se stikata Bovško in Kanalska dolina (Val Canale). Usoda prelaza, ki je skozi stoletja povezoval ljudi na obeh krajih, je nekoliko ironična, saj danes predstavlja mejo med državama.² Zanima nas, ali je bil prelaz prevelika ovira za ljudi s te ali druge strani, da bi se preseljevali prek njega. Pravzaprav je to bolj raziskava, kolikokrat se je vnela in s poroko zaključila ljubezen med fanti in dekleti z Bovškega, ki je bilo takrat del goriške dežele ter med dekleti in fanti iz Kanalske ter njej vzporedne (ločeni sta z grebenom Karnijskih Alp) Ziljske doline (Gailtal), ki sta sodili k deželi Koroški.

Na voljo so mi bile poročne matične knjige, ki jih hranijo na Krajevnem uradu v Bovcu.³ Knjige so prepisane iz starejših župnijskih knjig. Najstarejša je poročna knjiga župnije Log (pod Mangartom) iz leta 1849. Ta knjiga zajema kraje Log pod Mangartom, Strmec (na Predelu) in Bavšico.

Druga najstarejša je poročna knjiga župnije Soča iz leta 1850. Poročna matična knjiga župnije Bovec obsega vpise le od leta 1873. Zadnji vpis poroke za naše obdobje pa je iz leta 1915. V knjigi je pripisano:

"Leta 1916 + 1917 + 1918
ni bilo tukaj porok
Bovec vsled vojne izprazenjen"⁴

Anca uscanca medvedova hči,
bæ se rada žonila,
medveda pa ni.⁵

V teh krajih so bili ženini in neveste v glavnem iz iste vasi, kvečjemu so prihajali iz sosednje, oziroma drugih vasi Bovškega. Večkrat je prišel ženin (redkeje nevesta) iz vasi s Tolminske, največkrat s kobarškega področja (Trnovo, Kobarid, Staro selo, Stanovišče...), našli pa so se tudi "mački", ki so tja zašli iz Baške grape. Iz "širnega belega sveta" je le redkokdo zašel v te ozke doline, stisnjene med visokimi hribi.

Župnije lahko po "pogostosti mešanja" razdelim na štiri kategorije. V prvo sodi Čezsoča, v drugo Trenta, Soča in Srpenica, v tretjo Bovec ter v četrto župnija Log.

Ko bæ moja ne bila,
ne bæ hodu z njuo,
bæ jø figo pukazu
s to liewo rukuo.⁶

Čezsočani so bili očitno zelo "fejst" fantje, tako da Čezsočanke niso niti pogledovale za fante iz drugih vasi. Mogoče pa so bili tako trdih pesti, da si je le redkokdo upal ozreti za Čezsočanko, kaj šele, da bi si drznil priti ponoči v vas. Posebno priznanje damo lahko tudi domačim dekletom, saj

¹ Vlasta Terezija Komac, Čez Boko gre čča, Nova Gorica 1995, str. 61. (Zapisano v Bovcu l. 1994, povedala Darinka Kravanja, rojena l. 1910).

² Pot prek Predela je bila v srednjem veku posebej pomembna za Čedad. Patriarh je v 14. st. na pritisk Čedada zagotovil trgovcem varno pot, ki jo je zaščitil s svojimi vojaki, poleg tega pa jim je nudil še carinske in mitninske olajšave. Čedad je leta 1377 celo zakupil oglejsko gastaldijo s sedežem v Tolminu in si leta 1396 kljub odporu Vidma zagotovil pravico, da odpre pot od Beljaka čez Predel in Bovec na Čedad. Čedajci so leta 1399 pričeli tudi s temeljito obnovo te poti.

³ Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, I, Ljubljana 1972, str. 35, 75 in 317. Bovec 1873-1882, 1883-1901, 1902-1923 (24. 5. 1915 evakuacija župnije Bovec. 17. 6. begunci iz Soče in Kranjske gore poslani v razne kraje Avstrije, taborišče Bonck a/Lac, Steinklamm, razne kraje Češke in Moravske.), Čezsoča 1870-1923, Log pod Mangartom 1849-1923.

Vodnik..., II, str. 539 in 559. Soča 1850-1923 (do 1858 vpisi za Trento), Srpenica 1870-1894, 1895-1923 (manjkajo vpisi 1915-18 za čas begunstva v Italiji).

Vodnik..., III. Trenta 1870-1923.

⁴ Poročna matična knjiga (PMK) Bovec 1902-1923, str. 207. V.T. Komac, n. d., str. 97. (z. v Bovcu, po spominu očeta Franca Komaca, r. 1911.).

⁶ Isto, str. 45. (p. Ana Mlekuž, r. 1932, z. Čezsoča 1994.).

tudi bovške in druge "čeče" niso osvojile src Čezsočanov.

Poročna knjiga je vodena od leta 1870 in do začetka 20. stoletja je uspelo osvojiti srce brhke vaščanke ter se z njo celo poročiti le nekemu Žagarju. Kapo dol pred takim junakom. Z dvajsetim stoletjem pa se je v vasi vendarle nekaj premaknilo, oziroma bolje rečeno, v vas nekaj priženilo. Najprej se je 31. julija 1907 v vas priženil šestindvajsetletni trgovec Teodor iz Salzburga, že naslednji teden pa je bilo v vasi spet veselo. Vri Čezsočani so imeli priliko "rentati" devetindvajsetletnega prišleka iz Reisacha ob Zilji. Naslednje leto (l. 1908) so v vas dobili novega zeta, tokrat iz Slavonije. Tik pred izbruhom vojne (l. 1914), pa se je v vas priženil možak z zanimivim poklicem. To je bil igralski učitelj Henrik iz Gornjega polja pri Novem mestu.

Kdor bi si mislil, da leži ta vas visoko v hribih, bi se motil. Čezsoča leži blizu Bovca na levem bregu Soče. Vas ima le eno samo napako glede svoje lege. Pozimi (od srede novembra do konca februarja) Čezsočani nimajo sonca.⁷ Mogoče se zato ni tja hotel nihče priženiti, dekleta pa so se rajši odselila v prisojne kraje... V ljudskem izročilu Čezsočanov se je ohranila tudi zgodba o čudnem vasovalcu, ki se je vedno pojavil samo ponoči.⁸

⁷ Čezsočani morajo na ta račun prenašati tudi razne zbadljivke, podobno kot Robici, za katere pravijo Krjci, da sušijo seno ob luni. Po zgodbici iz Bovca (Janez Dolenc, Zlati Bogatin, Ljubljana 1992 (odslej ZB), str. 180.) je to kazni, ker so Čezsočani ukradli Kristusu in sv. Petru kožuha, takrat ko sta onadva še po svetu hodila... Po drugi varianti (ZB, str. 181) iz Bovca pa je v Čezsočo prišel sveti Peter. Svetnika je zeblo, toda nihče se ga ni usmilil, da bi mu dal kakšno staro jopo. Za kazni morajo od tedaj Čezsočani nositi eno jopo več kot Bovčani.

Hudomušna zgodba iz Bovca pa govori, kako so Čezsočani poskušali rešiti ta svoj problem (ZB, str. 218.). Motiv obračunavanja med sosedi s takšnim ali drugačnim topom je v slovenskem ljudskem izročilu sicer zelo razširjen.

"Čezsoča čez zimo nima sonca, Plužničani se pa kar kopljejo v njem. Čezsočani so bili nevoščljivi in so se domislili, da bi Plužničanom ukradli sonce. Na vrh Rombona so postavili velikanski špegu, ki jim bo odbijal sonce v Čezsočo. - Pastir z Rombona je Plužničanom povedal, kako so jim Čezsočani ukradli sonce. Oni pa hitro v Rombon in s kamenjem so jim zbili ta veliki špegu. Čezsočani so bili tako jezni, ko so to videli, da so pozeleneli od jeze. - Ena pametna glavica se je takoj zmislila, kako se jim bodo maščevali. Imeli so star kanon, nabasali so ga in ustrelili. Dva moža sta padla. Župan je del: "Nič zato, če sta tu dva padla - kaj jih je moralo šele v Plužnah!" Čez par dni so poslali v Plužne oglednika. Glih tisti dan so tu pokopavali enega starega moža. Oglednik je videl pogreb in tekel nazaj v Čezsočo. Ze oddaleč je vpil: "Župan, župan, v Plužnah jih je toliko padlo, da jih še danes pokopujejo!"

⁸ ZB, str. 78. "Enkrat je živela ena čeka, ki je hodila vsako nedeljo k maši. Gospod nunc jo je pri spovedi vprašal, če ima kakšnega ljubega. Dela je, da ga ima, a pride samo ponoči, čez dan ga nikoli ne vidi. - Gospodu nun-

Mlada dekleta so poslušala to zgodbo in postalo jih je strah pred tujci.

Kakor hitro užieneš se, use narobe gre.^{8a}

O tem, kdo je prvi naselil dolino Trente⁹ se krešeta dve mnenji. Nekateri sodijo, da so jo že v srednjem veku naselili pastirji in oglarji, drugi pa, da so Trento šele v 16. stoletju naselili rudarji, ki so tod kopali železovo rudo in jo topili v plavžu na Logu. Po najstarejših znanih podatkih so z dovoljenjem cesarja Ferdinanda II. začeli z rudarskim obratom v Trenti bratje Grotta, ki so vsaj že leta 1624 imeli tu svoje Fužine. Rudnik je nato zamenjal več lastnikov, vendar je bil v drugi polovici 18. stoletja rudarski obrat že v propadanju.¹⁰ Po propadu rudarstva so postali Trentarji drvarji in pastirji, ki so bili zaradi skope zemlje prisiljeni, da so se ukvarjali tudi z divjim lovom. S to zadnjo dejavnostjo so dobro spoznali steze divjih koz in postali v drugi polovici 19. stoletja, ko se je razvilo športno planinarjenje cenjeni gorski vodniki. Julius Kugy (1858-1944), zaljubljen v dolino Trente, je tod celo življenje iskal svojo Scabioso Trento. Morda je bila ta skrivnostna roža mlada Trentarka, Julius tega ni zvedel in se v Trenti ni poročil...

Trentarke in Trentarji so se v glavnem imeli radi med seboj, poročali so se tudi s fanti in dekleti iz sosednje Soče in Lepene, vendar najdemo že na

cu se je zdelo čudno, zato ji je naročil, da naj ga, kadar bo spet prišel, pošlata po vrhu glave, potlej pa naj mu pride povedat. - Res, zvečer je spet prišel kot ponavadi. Pošlatala ga je po vrhu glave in čutila, da ima rogove. Vso noč se je bala, ker je spoznala kdo je. Predno se je zdanilo, je čudni vasovalc odšel. - Čeka je zgodaj zjutraj šla h gospodu in mu vse povedala. Gospod nunc ji je dejal, da se vasovalca ne sme bati. Dal ji je žegen in kadilo za kamro, kjer naj ona vso noč moli. - Zvečer je res pokadila kamro in takrat je pri vratih močno počilo. Tekla je h gospodu, ki je šel z njo ter poškrbnil z žegan vodo njeno izbo in hodnik pred njo. Ponoči naj moli in mu zjutraj pride povedat. - Čeka je šla spat, ponoči pa je luskalo in je vse razmetalo okrog hiše, kar je dobilo. V hišo pa ni več prišlo. - Ko je šla zjutraj h gospodu in mu povedala, kako je bilo ponoči, ji je dal še eno pokoro za zmolit. In res, ko je še to zmolila, ni več luskalo in trumfalo pred hišo. Čeka je bila rešena hudobe in je bila zelo hvaležna gospodu nuncu."

^{8a} Ženitev, V. T. Komac, o. d., str. 81. (p. zapisovalčeva sosedka Katra, z. Slavko Žagar, Žaga 1993.).

⁹ Milko Matičetov, Duhovna kultura v Zgornjem Posočju, Tolminski zbornik 1975, druga knjiga, Kulturna skupnost Tolmin, Nova Gorica 1975 (odslej TZ), str. 186. "Podobno kot v mnogih gorskih dolinah (Ter, Rezija, da omenim le dve najbližji) tudi v Trenti pravijo, da so bili njihovi predniki "utečenki" - ubežniki pred vojaščino, ki je v starih časih trajala 18 let." Tako o svojem izvoru Trentarji, požvižgajoč se na modrovanja znanstvenikov...

¹⁰ Milko Kos, Gospodarska problematika Bovškega v preteklosti, Geografski zbornik IX, SAZU, Ljubljana 1965, str. 254.

začetku vpisov v poročno knjigo (l. 1870) fanta, ki je prišel iz Mužaca (Moggio Udinese) v Italiji in se v trentarski cerkvi poročil z mlado Trentarko. Tri desetletja ni nihče sledil njegovemu zgledu, 7. novembra 1904 pa se je v Trento priženil štiriindvajsetletni zidar iz Gleisdorfa. Boginja Nemesis je skupaj z bogom vojne namenila spoznati to dolino in se tam poročiti še trem mladeničem. Dva vojaka, prvi je bil doma iz Jagdhaseja (Šlezija), drugi iz Reichenburga (Rajhenburg, Zgornja Štajerska), sta v bližini fronte 26. marca 1917 in 30. aprila 1917 dahnila svoj "večni da". Češki mlinar (Strenice) je imel vsaj to srečo, da mu poročne koračnice niso udarjali topovi, ki so takrat (15. april 1918) tolkli daleč ob Piavi.

Ljubca, ljubca
kaj si ti storila,
da si družga ljubiti šla,
men pa zapustila.

Kolikokrat sva skupaj spala,
roke in noge križ dajala,
ti s pa rekla ljubček moj,
jest sem tvoja, ti si moj!¹¹

Nekoliko nižje ob toku hladne Soče leži istoimenska vas Soča. To je razloženo naselje, s srednjo nadmorsko višino 490 m, spodnja višina je 349 m, najvišja domačija pa stoji na nadmorski višini 1000 m. Pod tem naseljem priteče v Sočo potok Lepenca, v ledeniški dolini, po kateri teče, lahko najdemo naselje samotnih kmetij Lepeno, v katerem je leta 1869, se pravi na začetku naše zgodbe živel 168 ljudi, leta 1991 pa le še 38.¹²

O življenju v tej župniji, bi nam lahko bolje od vseh poročnih in drugih knjig ter zapisov znala povedati več kot tristo let stara lipa, ki raste pred župnijsko cerkvijo sv. Jožefa, najmogočnejše drevo v Zgornjem Posočju. Žal drevo le nemo opazuje človeške neumnosti...

Vpisi v poročno knjigo se pričnejo z letom 1850, do leta 1858 so vanjo vpisovali tudi poroke za Trento. V Sočo so ljudje že rajši prihajali kot v bolj oddaljeno Trento. Leta 1852 se je v vas poročil Gorenjec iz Podbrezja, tri leta kasneje pa "casanova" iz dežele Beneške (Villanova). Istega leta kot Trentarji (1870) so tudi Sočani dobili novega zeta iz Mužaca (Moggio). Je šlo zgolj za naključje, ali pa prijatelj ni hotel zapustiti svojega "kompanjona" v nesreči? Ko bi le lipa spregovorila... Kmet iz Bele peči ob Ziljici (Fusine in Valromana) se je pri enaintridesetih letih odločil, da bo ravno v Soči

zapustil samski stan. Zakonski jarem si je naložil 5. novembra leta Gospodovega 1877. Leta 1883 je mlada Sočanka dobila moža iz Kokovega pri Trbižu (Cocchau, nemško Goggau). Sedemindvajsetletni trgovec iz Trsta se je poročil 3. julija 1904 v vasi Soča. Tržaški trgovec je bil tudi zadnji ženin iz "belega sveta", preden se je pričela vojna. Daleč od doma, sredi vojne vihere, sta se v soški cerkvi poročila sedemindvajsetletni vojak iz Osterca pri Kostanjevici in rudar iz Frankenburga (Gornja Avstrija), tudi v vojaški službi Njegovega cesarsko kraljevega veličanstva. Naslednje leto (1918) je bilo ob Soči že mirnejše, zato pa je v viharne zakonske vode zaplaval ženin doma iz Egerja na Češkem.

Oj, mladenči in dekleta,
kako srečen je vaš stan -
radost pa in sreča prava
le devištva cvet krasan.¹³

Župnija Srpenica obsega poleg Srpenice še vasi Žaga in Log čezsoški. Tudi tu so se morali boriti s skopo zemljo, še posebej Žagarji. Narava jih je obdarila s prelepim slapom Boko in koriti Učje, pozabila pa je nanje pri rodovitnih njivah, zato so se ljudje že zelo zgodaj začeli odpravljati v svet, moški so kot sezonski delavci služili kruh v romunskih gozdovih, mnoge ženske pa so kot služkinje delale v Trstu. Žagarke, po ljudski pesmi sodeč, niso marale "pomeščanjenih puobov" iz Bovca in Kobarida, rajši so imele Trnovce, za katere so smatrale, da so premožni.

S Kobarida so maloprida
z Bouca smrdi kakor ovca,
Trnovci pa so sarovci,
pa so dobro podkuwani.¹⁴

Vpisi v poročno knjigo župnije Srpenica, ki jo hranijo na Krajevnem uradu v Bovcu se prično z letom 1870. Že takoj na začetku knjige najdemo ime triintridesetletnega vojaka iz Millstadta, ki se je poročil v župnijski cerkvi sv. Florijana. Istega leta (13. novembra) si je zakonsko srečo poskusil skovati sedemindvajsetletni kovač iz Lužic v Kanalski dolini (Bagni di Lushizza). Šesti maj 1976 je bil za te vasi nesrečen datum, upajmo pa, da je isti dan leta 1874 pomenil srečen začetek skupnega življenja za petindvajsetletnega učitelja iz Vrtovina in njegovo ženo. Tržačan, star osemindvajset let, se je poročil 26. julija 1876, za štiri leta starejšega ženina, ki se je poročil naslednje leto, pa lahko izvemo samo to, da je prihajal iz Italije, kraj ni

¹¹ V. T. Komac, o. d., str. 45. (p. Friderik Kavs, r. 1910, z. Soča 1994.).

¹² Krajevni leksikon Slovenije, DZS, Ljubljana 1995 (odslej KLS), str. 522, 523.

¹³ V. T. Komac, o. d., str. 58. (Po zapuščini zapisovalke mame Ana Komac iz l. 1914, zapisovalka Dora Fojhar, Log čezsoški 1993.).

¹⁴ Isto, str. 121. (p. Alojz Žagar, r. 1932, z. Žaga 1993.).

naveden. Dva triindvajsetletna Benečana sta zamejnala prisojno hribovje za gorski zrak v dolini Soče. Prvi (l. 1880) je prihajal iz Čampeja (Campeglio) ob cesti Čedad (Civiale) - Humin (Gemona), drugi pa iz nekoliko bližjega Subida (Subit) nad Ahtnom (Attimis). Poroka enainpetdesetletnega kmeta iz Režije nas ne preseneča, presenetljivo je le to, da porok z Režijankami in Režijani zaradi bližine te doline ni bilo več. Pod mogočno nazobčano skalovje Kanina je s pomočjo južnega vetra prijadral in zaplul v zakonski pristan šestintridesetletni Dalmatinec (l. 1887). Gorski zrak očitno fantom, vajenim morja in sonca, ni nagajal, saj je štirinajst let pozneje (l. 1901) stopil pred oltar tudi prodajalec iz Komiže na Visu. Leta 1889 je v te kraje najprej prišel ženin iz Gorice, naslednja poroka, 27. novembra, pa je prvo malo presečenec. Zanj je poskrbela osemindvajsetletna nevesta, doma iz Mitterdorfa pri Trgu (Feldkirchen), ki se je z vpisom v poročno knjigo vpisala tudi v našo zgodbo, kot prva družica, ki je prišla iz bolj oddaljenih krajev. V obdobju dveh let je pot v te kraje pripeljala tri za poroko že sorazmerno stare Italijane. Za prvega, ki je prišel iz Clemie in se poročil leta 1892, lahko rečemo, da je bil še mlad. Star je bil dvaintrideset let. Drugi, ki se je poročil istega leta, je napolnil že štirideset pomladi, dve leti kasneje (l. 1894) pa je bilo dovolj samskega življenja štiriinštiridesetletnemu ženinu iz Volosce. Na začetku stoletja zaključujeta "moško dobo" ženin iz Visca pri Palmanovi (l. 1904) in iz Trsta (l. 1908). Leto 1912 je bilo namreč "žensko". Pričela ga je triindvajsetletna Tržačanka s poroko 15. avgusta, potrdila pa ga je še dvaintridesetletna nevesta iz Matzelsdorfa ob Milštatskem jezeru, ki se je poročila 20. oktobra. Leta 1914 je prišlo do porok dveh tridesetletnikov, prvega iz Istre in drugega iz Ronchija, do maja 1915, ko so prebivalci teh vasi doživeli kruto usodo beguncev, se je uspelo v cerkvi sv. Florijana poročiti še fantu iz Gorice. Naslednji vpisi se pričnejo šele leta 1919.

Kraji v bližjem zaledju soškega bojišča so ostali brez prebivalcev, naselja je zasedla italijanska vojska in zapuščene hiše je izropalo vojaštvo.

**Muoj šocl čaz Kluže, čaz Buoko pa jest,
on želuje pu mene, pu njomu pa jest.**

**Gore pud lipo je puobu veliko,
za moje srcie ubednoga nie.**¹⁵

Ljudska pesem iz Bovca¹⁶ nam izpričuje žalostno ljubezensko zgodbo dveh mladih, ki jima je usoda ločila poti, fanta je odpeljala na sever,

dekle pa na jug. Bovec je bil v času naše zgodbe trg,¹⁷ v katerem je živelo takrat približno enako število ljudi kot danes (1657 preb. l. 1869, 1581 preb. l. 1981, 1670 preb. l. 1991). Upadanje števila prebivalstva je na tem območju zelo pereč problem, na katerega je treba posebej opozoriti.

Ker je šlo za večje tržno naselje, je razumljivo, da je prišlo v Bovcu tudi do večjega števila priselitev, kot pa v njegovo agrarno okolico, čeprav je bil Bovec v svojem bistvu podeželsko naselje brez industrije, ljudje so se preživljali s kmetijstvom, kakor nam priča tudi prej omenjena zbadljiva pesem z Žage. Bilo pa je v Bovcu več trgovin, gostiln, orožniška postaja, pošta, hotel... Včasih je bil Bovec tudi sedež glavarstva. V poročni knjigi lahko vsako leto naletimo tudi na več mlado-poročencev, ki so prihajali iz Avstrije, Italije, Češke in celo iz Bavarske. Izgleda, da so imeli z nekatereimi med njimi tudi slabe izkušnje, vsaj takšna zgodbica je nastala med ljudstvom.¹⁸

Uslužbenec iz Drenbacha na Koroškem se je poročil v cerkvi Device Marije na polju¹⁹ 12. maja 1873. Korošec je bil pošteno zrel za ženitev, saj je napolnil že enainštirideset let. Samo leto dni mlajši je bil stotnik, rojen v Celovcu, vendar s stalnim prebivališčem na Dunaju, ki je omožil 18. maja 1874 enajst let mlajšo nevesto. Naslednje leto so Bovčani dobili zeta iz Trbiža, središča Kanalske doline (Tarvisio). Ob vstopu v zakonski stan je dopolnil triindvajset let. Leto dni starejša od Trbižana je bila Karlina iz Reissenburga na Štajerskem, ki je Štajerce pustila na cedilu in vzela Bovčana 5. julija 1876. Upajmo da niso s pipci okrog noreli, ali pa to velja samo za Spodnještajerce... Leta 1879 sta se v Bovcu oženila dvaintridesetletni orožnik iz Lohnsburga (Spodnja Avstrija) in Cezar, ki je prihajal iz Cordemonsa v Italiji. Leta 1881 je v Bovec prišel kamnosek iz Jasinga na Štajerskem, za njim pa istega leta dva petindvajsetletna zidarja iz Tera (Pradielis) ob zgornjem toku istoimenske reke Ter (Torre), severno od Čente (Tarcento). Tem trem so v naslednjih letih sledili osemindvajsetletni ženin iz Čedada (l. 1882), štiriindvajsetletnik iz Gradca (l. 1884) in dvaindvajsetletni mehanik z Dunaja, ki je leta 1886 omožil v Bovcu nevesto iz Trsta. Jeseni tega leta sta se v Bovcu oženila tudi dva Korošca, petindvajsetletni trgovec iz Gulsteina

¹⁷ KLS, str. 85. Bovec je postal mesto leta 1951.

¹⁸ ZB, str. 176. "V starih cajtih je bil Rombon še ves zaraščen. Tu so živeli samo pastirji z ovčami. Na drugi strani Rombona pa so pasli ovce Režijani. Včasih so jih prignali tudi na bovško stran. - Enkrat pa se je en Režijan zaljubil v eno bovško čeco. Tista je pa imela že enega Bovčana rada, zato sta se Bovčan in Režijan stolkla. Režijan je takrat zažgal gozd v Rombonu, pogorel je in celo zemlja je gorela. - Od tistega cajta je Rombon gol."

¹⁹ V. Klavara, o. d., str. 69.

¹⁵ Vasja Klavara, Plavi križ, Koper 1991, str. 81.

¹⁶ V. T. Komac, o. d., str. 47. (p. Agata Sovdat, r. 1900, z. Bovec 1975.).

je to storil 27. oktobra, 3. novembra pa se je devetindesetletni "stric" iz Sv. Jurija pri Beljaku (St. Georgen) odločil, da ne bo samski počakal Abrahama. Evstahiju je že kraj rojstva določil poklic, ki ga je opravljal v življenju. Kot večina Rajbelčanov se je preživljal kot rudar v rudniku svinca onstran prelaza na Predelu. S šestiindesetimi leti se je odpravil po ženo v Bovec in se poročil 23. novembra 1887. Naslednjega leta se je v Bovcu oženil trgovec iz daljnega Lindaua na Bavarskem. Približno isto dolgo pot do zakonske sreče je moral prepotovati tudi Čeh leta 1890, vendar za njega velja, da se je poročil s sodržavljanko. O, srečna Avstrija, Afrodita ti je bila naklonjena tudi z obširnimi ozemljem... Velike razdalje pa je hitro premagoval brzojav. Leta 1891 se je poročil šestindesetletni preglasnik brzojava iz Gomilkega na Štajerskem. Oženil se ni ravno rosno mlad, mogoče pa je sporočila po brzojavu vseeno preglasil hitreje. Niso bili vsi Rajbelčani rudarji. Sedemindvajsetletni mesar iz tega kraja je leta 1895 v Bovcu zapustil samski stan. Istega leta je to storil tudi orožnik iz Mittersiela na Salzburškem. Pri svojih osemindesetih letih je vzel deset let mlajšo Bovčanko. Osemindvajset pomladi je napolnil tudi rudar iz Rajblja, ki je bil leta 1899 očitno mnenja, da je v novo stoletje bolje stopiti v dvoje. Šestnajst dni je užival kot neporočen moški v novem stoletju fant iz Gollniga v Avstriji, nato pa se je poročil v Bovcu 16. januarja 1901. Naslednje leto je v Bovec prineslo dva nova koroška zeta. Prvi je bil star devetindvajset let in je prihajal iz Gumna ob Vrbskem jezeru (Stallhofen), drugi pa je bil tri leta mlajši podčastnik iz Celovca. To leto je bilo prelomno tudi za triindesetletnega rudarja iz Samila na Češkem. Tri leta kasneje (1905) je tema dvema Koroščema sledila štiriindvajsetletna Korošica Lucija iz Bernaicha pri Št. Vidu (St. Veit an der Glan). Leta 1905 se je med drugimi poročil v Bovcu tudi Štajerec iz Mithlala. Korošec iz Blač ob Zilji (Vorderberg) je leta 1906 očitno pregledal svoje finance in ugotovil, da ni nobene tveganja za poroko. Tridesetletni Blačan se ni mogel ušteti, saj je bil po poklicu finančni preglednik. Ravno tako zanesljiv je moral biti v tem pogledu enainštiridesetletni uradnik, ki je prihajal iz Erjavca na Štajerskem. Štajerci pa so morali biti spet hudo jezni naslednje leto (1907). V Bovec jim jo je popihala rosno mlada nevesta (devetnajst let) iz Kranbatha. Da ne bi prišlo do pretefov in prelitja krvi, je skrbel orožnik, ki se je istega leta oženil v Bovcu, rojen pa je bil na Moravskem. Bovčani pijejo dobro vodo, ki je ugajala tudi dvaindvajsetletnemu železniškemu poduradniku iz Dobre vode na Češkem, ki pa na svoji svatbi (l. 1909) verjetno ni pil vode, ampak kaj boljšega. Še pred začetkom vojne (l. 1914) se je v Bovec pri-

možila Katarina iz Zellerndorfa (Sp. Avstrija), leta 1915 pa se je oženil tudi Jaroslav iz Cerhinskega na Češkem, ki je bil že pred začetkom sovražnosti med Italijo in Avstrijo nastanjen kot vojak v trdnjavi na Klužah.

Dne 24. maja je bovški dekan pri jutranji maši oznanil ljudem, da se morajo zaradi italijanske vojne napovedi in nevarnosti naslednji dan umakniti iz Bovca. Odločba oblasti je veljala tudi za prebivalce okoliških vasi. Nihče si takrat ni predstavljal, koliko časa bo trajala vojna. Dekan jim je svetoval le to, naj vzamejo s seboj za tri ali štiri dni hrane in nekaj oblačil.²⁰

**Mož ne grie vč pu puta,
žena juoče v vsakem kuota.^{20a}**

V Bovcu kot večjem naselju bi človek pričakoval izjemno "pestrost" v poročni knjigi, nikakor pa ne bi tega pričakoval za naselja v dolini Koritnice, kjer so bile poroke vpisane v poročno knjigo župnije Log pod Mangartom. Poleg sedeža župnije v Logu, sodi vanjo tudi vas Strmec pod prelazom Predel, kjer stojijo domačije tudi še na 1000 m nadmorske višine, in "od Boga pozabljena" Bavšica, razloženo naselje z več zaselki (srednja nadmorska višina je 690 m), kjer živi le še šest prebivalcev, večina domačij pa je spremenjena v počitniške hiše.²¹ Najlepše pri prijetnih presenečenjih je to, da jih človek najde tam, kjer jih najmanj pričakuje. Vendar to velja za te vasi le na prvi pogled. Veliko moških je namreč delalo v rudniku svinca v Rajblju (Cave del Predil, nem. Raibl). Rudarji so hodili po letu 1903, ko so zgradili 4,5 km dolg predor ("štoln") za odvajanje vode iz rudnika v Rajblju, na delo kar skozi predor. Tam so spoznali dekleta z one strani prelaza, hkrati pa je tudi veliko Rajbelčanov našlo "ženo svojega življenja" v tej dolini. Tudi v, danes žal izumirajoči, vasi Strmec je bilo včasih bolj veselo. V vasi je stala šola, trgovina, gostilna in cerkev. V Strmec je hodila na ples, zabavo in izlete mladina iz Loga, iz Rajblja in od drugod.²²

Leta 1850 se je v Logu poročil sedemindesetletni rudar iz Rajblja, leta 1856 pa njegov sokrajan in poklicni kolega. Naslednje leto se je tu oženil štiriindesetletni kmet iz Sappaca. Bili so tudi pari, ki so se "vzeli" v Logu, čeravno sta bila oba zakonca "tujca" v teh krajih. Tako sta se 27. novembra 1863 poročila pisar, ki je bil doma iz Fliane v župniji Biljana in šivilja iz župnije sv. Ignacija v

²⁰ Isto, str. 57. Bovčani so imeli ob sobotah poročne obrede v tej cerkvi in ne v cerkvi v središču Bovca.

^{20a} Druga kitica pesmi Ženitev (gl. op. 8a). Žal nisem mogel najti pesmi, ki bi služile kot naslov poglavja v teh dveh župnijah, zato sem si naslov "sposodil" pri Žagarjih.

²¹ KLS, str. 73.

²² Boris Filli, Strmec, TZ, str. 197.

Gorici. Naslednji Rajbelčan, ki se je poročil v Logu pod Mangartom je bil šestinpetdesetletni kovač, ki je svojo poroko skoval leta 1864. Štiri leta kasneje je v ozko dolino reke Koritnice prišla Notranjka iz bližine Postojne. Že ko sem omenil mesarja, ki se je leta 1895 priženil v Bovec, sem opozoril na to, da niso bili vsi Rajbelčani le rudarji. Rudarji so prav tako kot drugi ljudje kupovali meso, v tem času tudi ni šlo brez konj, ki jih je podkoval kovač, ki je skrbel tudi za popravilo in izdelavo orodja, rudarji pa tudi niso mogli hoditi okrog brez čevljev. In to ne vsakršnih, kajti na teh višinah so potrebni dobri čevlji... S takšnimi dobrimi čevlji je hodil vasovat verjetno tudi čevljar iz Rajblja, ki se je poročil v Logu leta 1869, ko je dopolnil enaintrideset let starosti. Naslednje leto (1870) se je v zakon prikopal tudi petintridesetletni rudar iz Bele peči, kateremu je isto leto sledil tudi osem let mlajši poklicni kolega iz Rajblja. Pet let je minilo do nove poroke v Logu z rudarjem iz Rajblja v eni izmed obeh glavnih vlog (l. 1875). Leta 1879 se je poročil devetindvajsetletnik iz Žabnic zahodno od Trbiža (Camporosso in Valcanale, nem. Saifnitz), devet let za njim (l. 1888) pa osemindvajsetletni uslužbenec pri železnici, ki je bil doma iz Iga pri Ljubljani. Leto treh osmic je po vseh rudarjih iz Rajblja pripeljalo v Log tudi nevesto iz tega kraja. Naslednja nevesta iz Kanalske doline se je tu omožila šele čez sedem let. Enaindvajsetletna šivilja iz Bele peči je stopila pred

oltar cerkve v Logu pod Mangartom 13. maja 1895. Istega leta je to storil tudi šestindvajsetletni vojak iz Trsta. V zadnji četrtini devetnajstega stoletja so bili očitno bolj kot rudarji "priljubljeni" železničarji. Štajerec, ki se je poročil leta 1899 je bil po poklicu upravitelj železnice. Čast rudarjev je po šestindvajsetih letih (l. 1901) rešil štiriinidesetletni ženin iz Ziljske Bistrice (Feistritz an der Gail). V letu, ki je sledilo (1902), sta se "opekla" v Logu zidar iz Celovca in sluga iz Prevalj na Koroškem. Triindvajsetletna delavka iz Bele peči se je ujela v zakonske mreže 5. septembra 1904, ključ do srca pa je uspešno izbrusil ključavničar iz Slovenske Bistrice dve leti kasneje (l. 1906). Istega leta se je v Logu poročil tudi sedemindvajsetletni rudar iz bližine Mežice na Koroškem, s Tirolskega (Kitzbuehel) pa se je priženil dvaintridesetletni gozdni čuvaj. Leta 1907 je končno napočil čas za prihod novega rudarja iz Rajblja. Dve leti kasneje (l. 1909) jo je "pokasiral" triindvajsetletni sprevodnik iz zakonske mreže 5. septembra 1904, ključ do srca pa je uspešno izbrusil ključavničar iz Slovenske Bistrice dve leti kasneje (l. 1906). Istega leta se je v Logu poročil tudi sedemindvajsetletni rudar iz bližine Mežice na Koroškem, s Tirolskega (Kitzbuehel) pa se je priženil dvaintridesetletni gozdni čuvaj. Leta 1907 je končno napočil čas za prihod novega rudarja iz Rajblja. Dve leti kasneje (l. 1909) jo je "pokasiral" triindvajsetletni sprevodnik iz

Bovec leta 1891.

Mošeja v Logu pod Mangartom.

zakonske mreže 5. septembra 1904, ključ do srca pa je uspešno izbrusil ključavničar iz Slovenske Bistrice dve leti kasneje (l. 1906). Istega leta se je v Logu poročil tudi sedemindvajsetletni rudar iz bližine Mežice na Koroškem, s Tirolskega (Kitzbuehel) pa se je priženil dvaintridesetletni gozdni čuvaj. Leta 1907 je končno napočil čas za prihod novega rudarja iz Rajblja. Dve leti kasneje (l. 1909) jo je "pokasiral" triindvajsetletni sprevodnik iz z Rajblja. V dolino Koritnice je ljubezen pripeljala tudi telovadnega učitelja. Poročil se je leta 1913, prihajal pa je iz Starega trga pri Kočevju in bil za svoj poklic še sorazmerno mlad, star komaj štirindvajset let. Petega maja istega leta se je tu poročila tudi sedemintridesetletna Dunajčanka, ki je bila sicer rojena na Moravskem. Vojna ni preprečila enainštiridesetletnemu rudarja iz Rajblja, da ne bi leta 1917 poskusil zakonske sreče. Ti kraji so ležali med prvo svetovno vojno v bližini hudih bojev na Rombonu, v Logu pod Mangartom je ohranjeno vojaško pokopališče vojakov raznih narodnosti. Posebno hude žrtve sta utrpela 2. gorski polk, sestavljen predvsem iz Slovencev in 4. bosanski-hercegovski polk. Vojaki tega polka so v Lo-

gu zgradili celo mošejo,²³ ki pa se žal ni ohranila. Vojaki z rdečimi fesi so bili izredno pogumni v boju, še posebej v boju iz bližine, vendar so se bolj izkazali z bajoneti in buzdovani kot pa s poročnimi prstani. Niti eden od njih se ni oženil.

Razpadajoče monarhije niso mogli rešiti niti še tako hrabri vojaki. Za zeleno mizo so Italijani pridobili ozemlje, ki ga poprej niso uspeli zasesti v enajstih ofenzivah, dvanajsta pa jih je potisnila daleč do Piave. Bovško in Kanalska dolina sta pripadli Kraljevini Italiji, Ziljska dolina Republiki Avstriji. Po drugi svetovni vojni je nastala nova meja, ki je te tri alpske doline ločila v tri države. Povezava, kakršna je med prebivalci obstajala še v zadnjem obdobju avstrijske monarhije je bila prekinjena. Oglejmo si v tabeli, koliko nevest in ženinov iz Kanalske ter Ziljske doline, pa tudi z ozemlja ostale Koroške in današnje Avstrije se je poročilo v bovških cerkvah.

²³ V. Klavara, n. d., str. 146.

KOBARID - CAPORETTO - Hôtel Devetak

Hotel Devetak v Kobaridu.

Župnija	Kanal. dol.	Ziljska d.	Koroška	Avstrija	
ČEZSOČA		1		1	2
TRENTA				2	2
SOČA	2		1	3	
SRPENICA	1		3		4
BOVEC	4	1	7	10	22
LOG	14	1	3	2	20
SKUPAJ	21	3	13	16	53

Tabele nisem dodatno razdelil po spolni pripadnosti. Prevladuje moška večina (44), ženske pa so v manjšini (10), zato je prav, da jim posvetimo malo več pozornosti. Iz Kanalske doline so se prižile tri neveste, vse tri so vpisane v PMK Log pod Mangartom. Ziljska dolina nima predstavnice, z ostalega koroškega ozemlja pa je prišla ena nevesta v Bovec, druga pa je vpisana v PMK Srpenica. Z ostalega ozemlja današnje Avstrije sta vpisani v PMK Bovec dve nevesti in ena v PMK Log pod Mangartom. Iz Mitterdorfa in Zellendorfa pa sta prišli nevesti na Srpenico, oziroma v Bovec.

Kanal. dol.	Ziljska dol.	Koroška	Avstrija	Skupaj
3	0	3	4	10

Tudi te poroke pa niso rešile problema, ki je na Bovškem izredno pereč. Število prebivalstva stalno upada zaradi velikega izseljevanja, zato sem dodal še tabelo o številu prebivalstva po popisih od leta 1869 do 1991.²⁴

	1869	1900	1931	1961	1971	1981	1991
Bavšica	82	97	126	50	22	13	6
Bovec	1657	1481	1795	1314	1408	1581	1670
Čezsoča	651	574	634	404	388	335	330
Kal-Koritnica	323	276	233	178	203	173	154
Lepena	168	141	149	99	63	44	38
Log Čezsoški	164	131	164	113	107	98	76
Log pod Mang.	557	571	602	269	233	215	150
Plužna	251	204	242	147	135	117	56
Soča	672	593	517	356	270	209	181
Srpenica	608	486	344	225	256	228	205
Strmec	27	74	49	29	21	15	16
Trenta	357	339	346	260	183	157	120
Žaga	684	601	775	494	464	387	375

²⁴ KLS, str. 452, 453, 456, 457, 468, 469, 506, 507, 522, 523, 524, 525, 552, 553, 582, 583, 588, 589, 592, 593, 604, 605.

ZUSAMMENFASSUNG

Migrationen der Bevölkerung des Kanal- und Gailtals in den Raum Bovec (von der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg)

In dem Betrag, der den Zeitraum von der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts bis zum Ende des Ersten Weltkriegs behandelt, stellt sich der Autor die Frage, ob der Bergpaß Predil ein zu großes Hindernis für eine Zuwanderung der Einwohner des Kanal- und Gailtals in das Gebiet von Bovec (Flitsch) darstellte oder nicht. Nach dem Ersten Weltkrieg wurde das Kanaltal durch die Staatsgrenze vom Gailtal getrennt, nach dem Zweiten Weltkrieg wurde die Bevölkerung dieses Gebiets durch die neugezogene jugoslawische Westgrenze auf drei Staaten aufgeteilt. In der Zeit der Habsburgermonarchie gehörte der Raum Bovec zum Görzer Gebiet, das Kanal- und Gailtal zu Kärnten, die Grenze verlief auf dem 1156 hohen Bergpaß Predil.

Der vorliegenden Studie standen Matrikenbücher zur Verfügung, die auf dem Ortsamt Bovec aufbewahrt werden. Das Trauungsbuch der Pfarre Log pod Mangartom reicht bis zum Jahr 1849, das zweitälteste Trauungsbuch der Pfarre Soča stammt aus dem Jahre 1850 und enthält über einen kurzen Zeitabschnitt auch Eintragungen für Trenta. Es liegen auch Angaben für die Pfarren Srpénica, Čezsoča und Bovec vor, für die letzteren

erst seit dem Jahre 1873.

Zwischen den einzelnen Pfarren bestanden große Unterschiede, die vor allem durch geographische Verhältnisse und Beschäftigung der Einwohner außerhalb ihres Wohnortes bedingt waren. Die wenigsten Heiraten, bei denen die Braut oder der Bräutigam aus "der großen weiten Welt" stammten, gab es in der Pfarre Čezsoča, die meisten in der Pfarre Log pod Mangartom, wo viele Männer im Bergwerk auf dem Rajbl (Cave del Predil) beschäftigt waren. In diesem Ort verheirateten sich sogar 11 Bräutige und 3 Bräute aus dem Kanaltal. Auch nach Bovec wanderten viele Leute ein, weil sich in diesem Marktflecken an der westlichen Grenze ein Gendarmerieposten, eine Post, ein Hotel und andere Einrichtungen befanden. Insgesamt gab es im Raum Bovec drei Bräute aus dem Kanaltal, weitere drei aus dem übrigen Kärnten und noch vier aus anderen Gebieten des heutigen Österreich. Bräutige von auswärts gab es etwas mehr: 16 aus dem Kanaltal, drei aus dem Gailtal, 9 aus dem übrigen Kärnten und 7 aus anderen Gebieten des heutigen Österreich. Die meisten Brautpaare stammten aus demselben oder benachbarten Dorf, aus dem Raum Kobarid (Karfreidt) und Tolmin (Tolmein), aus dem übrigen slowenischen Raum, aus Italien (vor allem aus dem Venezianischen Slowenien), aber auch aus Kroatien, Böhmen, sogar ein Bayer kommt vor. Dennoch konnte auch diese Zuwanderung den Bevölkerungswund nicht aufhalten. Dieses Problem ist noch heutzutage im Raum Bovec äußerst akut, vor allem im Trenta-Tal und den Gebirgsdörfern. Schwere natürliche Existenzbedingungen, welche die Arbeitskräfte in die Emigration trieben, waren offensichtlich stärker als die Liebe.